

Предговор

Тази книга е крайният резултат от дългогодишните ми интереси и от множество индивидуални и колективни проучвания в полето на глобалната икономика, конкурентоспособността, икономическите теории, мениджмънта, бизнес развитието, предприемачеството, иновациите, изкуствения интелект. Имах възможността и щастието да обсъждам идеите си, да получа подкрепа и да работя по съвместни изследователски проекти с много представители на академичната общност в България и по света. Сред тях искам специално да благодаря на Ангел Георгиев, Кристиан Хаджиев, Йорданка Йовкова, Димитър Панайотов, Спартак Керемидчиев, Едуард Маринов, Евелина Стайкова, Анна Кръстева, Тодор Ялъмов, Щерьо Ножаров, Ибрахим Шиту, Клаудио Руф, Рамзи Сиаг, Евгени Зиндер, Ален Редслоб. Специални благодарности на Роже Нанфосо за съвместната научна дейност, творческото вдъхновение, практичните съвети, както и за настръчението годините изследователски труд да се материализират в научно съчинение.

Редица от вижданията и резултатите, представени в книгата, са дискутирани и апробирани в рамките на научни събития в България и в чужбина, сред които конгресите на Международната асоциация на икономистите с френски език (AIELF), в Познан, Полша (2017) и в Сантяго де Чили, Чили (2019), годишните конференции на Департамент „Администрация и управление“ на НБУ (2017, 2019), конференциите на Института за икономически изследвания при БАН (2017, 2018, 2019), конференцията за инженеринг на предприятията и управление на знанията на Руския икономически университет „Плеханов“ в Москва (2019), конференциите на Европейската изследователска мрежа ERECO-PGV в Гренобъл, Франция (2020) и в Порто, Португалия (2021), конференцията за приложенията на изкуствения интелект на Бизнес училището „Excellia“ в Ла Рошел, Франция (2020), Лятната школа за бизнес игрите в преподаването на Савойския университет „Мон Блан“ (USMB) в Шамбери, Франция (2021), конференцията за информационните технологии CISTI в Чавес, Португалия (2021), конференцията на Университета FSJES & ERMOT във Фес, Мароко (2021), конференцията за икономическите перспективи пред новата нормалност

след пандемията от Ковид-19 на Monetary Research Center (MRC) и УНСС (2021), Лятното училище за градски политики и иновации на департаментите „Политически науки“ и „Администрация и управление“ на НБУ (2021), годишната конференция на Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2021) и др.

Част от идеите и първичните резултати, синтезирани, систематизирани и доразвити в книгата, са публикувани в множество реномирани списания и колективни монографии: *Икономически изследвания* (2021), *Икономическа мисъл* (2018, 2021, 2022), *Устойчиво градско развитие – поуки за София* (2021), *16th Iberian Conference on Information Systems and Technologies* (2021), *The Impact of Digital Transformation* (2020), *Pour une recherche économique efficace* (2020), *Changing Cities: Challenges, Predictions, Perspectives* (2020), *Economic Researcher Review* (2019), *Enterprise Engineering and Knowledge Management* (2019), *Valahian Journal of Economic Studies* (2018), *Les enjeux du développement économique, financier et écologique dans une mondialisation risquée* (2018), и др.

Представените в книгата проучвания са направени с подкрепата, разбирането и отговорното отношение на бизнеса към научните изследвания в България. Моите най-искрени благодарности за съдействието на Христо Хаджичонев (A4E), който направи и предварителен преглед на технологичната част на труда, на Здравко Минчев (Сладкарници „Неделя“) и на Иван Александров (eBag) за отзивчивостта, отделеното време, качеството и пълнотата на обратната връзка. Благодаря на всички мениджъри от бизнеса, предприемачи, инвеститори, бизнес ангели, ментори, практики и експерти в тази област, преподаватели и изследователи, потенциални предприемачи, студенти и др, които ентусиазирано допринесоха за проучванията на бизнес казусите, предприемаческата и иновационната екосистема у нас, предприемаческите нагласи и активности на българските студенти и др.

Щастлива съм също от възможността да споделям своя опит и знания с нашите студенти, в които успяваме да разпалим искрата на желанието за изследователска дейност и стремежа към високи академични постижения. Радвам се на съвместните ни проучвания и публикации, както и на всяко тяхно завръщане към алма-матер, за да споделят успехите си.

Въведение

Сред икономистите има широк консенсус за това, че предприемачеството е силен двигател на икономическото развитие и икономическия растеж. То е мощен икономически фактор (Kuratko, 2017), а въздействието му върху развитието и растежа е значително (Holcombe, 1998; OECD, 1998, 2008; Dejardin, 2000; Ács & Storey, 2004; Ács, 2006). Предприемачеството оказва влияние върху икономическото развитие по различни начини. Като агенти на икономическата промяна предприемачите внасят динамика в стопанството, като преодоляват предизвикателствата пред обществата и предлагат подобрения на пазара (Schumpeter, 1934). Те създават заетост, доходи и богатство, градят стратегии и засилват конкуренцията, поемат рисковете от стартирането и правенето на бизнес. Предприемачите инициират и конституират промени в структурата на бизнеса и икономиката, а тези промени съпътстват и насърчават растежа (Hisrich & Peters, 1995).

Предприемачеството и иновациите са взаимосвързани. Предприемаческата активност е двигател на производителността и иновациите. Иновациите от своя страна подтикват развитието на предприемачеството. Чрез предприемачеството иновациите достигат до клиентите. В контекста на бизнеса двете концепции – за предприемачеството и за иновациите, са свързани теоретично в началото на ХХ век. Предприемачът е новаторът, който променя пазарите чрез осъществяването на нови комбинации – от предлагането на нов продукт или ново качество на съществуващ продукт, през въвеждането на нов метод за производство, създаването на нова организация в дадена индустрия, откриването на нов пазар, до завладяването на нов източник за доставка на нови материали или части (Schumpeter, 1934). Тази динамична и синергична връзка между предприемачеството и иновациите води до нови възможности, до нови начини на функциониране и в крайна сметка до ново пазарно равновесие.

Предприемачите използват възможностите, които предоставят както националните икономики, така и световното стопанство, но в различните държави тези възможности не са еднакви. Оттук

произтичат и разликите в предприемаческата и иновационната динамика в отделните страни. Икономическият, политическият, социалният и технологичният контекст влияят върху равнището и качеството на предприемаческите и иновативните дейности. За постигането на високи резултати и формирането на устойчиви сравнителни и конкурентни предимства с висока добавена стойност за националните икономики е необходимо целенасочено да се създават благоприятни условия на макро- и мезо- (индустриално) ниво, които да насърчават предприемаческите инициативи, иновативната проактивност и креативността. В 30-годишния си път в изграждането на пазарноориентирана икономика след падането на Берлинската стена, българската история остава белязана от етапи с различна динамика на предприемаческите възможности и дейности, с разнообразни предприемачески подходи и стратегии, неравен капацитет и степени на иновативност в зависимост от общественото развитие и напредъка на социално-икономическия преход и трансформации в това време.

Развитието на предприемачеството и иновациите през XXI век е ново, различно, значимо, открояващо се и с широк потенциал. Предприемаческата динамика се възприема от Fayolle и Degeorge (2012) през призмата на предприемаческото победение. Но взаимовръзката между индивида и създаването на нова стойност, която обединява индивида и предприемаческия проект за създаване на стойност, се вписва в „двойна“ или двустранна динамика на промяната – тази, която засяга самия предприемач, и тази, отнасяща се до средата, която се променя вследствие от създадената нова стойност. С други думи, предприемачът е основна причина (условие) за съществуването и развитието на проекта (иновативен или груз), а последният е това, което провокира неговата мисъл и действие. Такова взаимодействие между индивида и проекта обаче формира отворена система, която се появява, развива се или изчезва в рамките на средата (съответно предприемаческата и иновационната екосистема) и вследствие на динамиката на самия предприемачески и иновационен процес.

Основавайки се на това разбиране за предприемаческата и иновационната динамика, нашето изследване застъпва основни негови компоненти и измерения като предприемачески намерения, предприемачески избори и решения, създаване на нова стойност (ценност),

предприемачески процес от стартиране, през действие до оцеляване или развитие. Същевременно проучването е разширено в опит да бъдат обхванати взаимовръзките и взаимодействията на различните градивни елементи на предприемаческата и иновационната екосистеми, както и да бъдат представени трендовете и проявленията на предприемачеството и иновациите в икономическата и управленската система, които способстват за по-доброто икономическо развитие. В тази връзка са проследени и тенденциите в развитието на обкръжаващата среда, както и подходите за реализиране на предприемаческа и иновационна дейност. Мотивацията ни е двупосочна и е обусловена, от една страна, от факта, че през последните години в България се откроява ново поколение предприемачески и иновативни инициативи, а от друга, от това, че високият интензитет на такъв вид активности в световен мащаб оформя и предпоставя следващите етапи и изисквания пред развитието на икономиките и обществата, включително на българското. Тези етапи бързо са припознати като революционни за индустриалното развитие на човечеството и са определени като Четвъртата (Индустрия 4.0) и Петата (Индустрия 5.0) индустриални революции. Характерен и за двете индустриални революции и за присъщия им технически прогрес обаче е отличаващият се фокус върху технологиите, използващи големи обеми от данни (*Big data*), изкуствен интелект (*Artificial Intelligence – AI*), интернет на нещата (*Internet of Things – IoT*) и блокчейн (*Blockchain*) технологиите.

В същото време, появил се в края на 2019 г., вирусът Ковид-19 много бързо предизвиква пандемия, която поставя пред безпрецедентни за последните сто години изпитания не само здравните системи, но и обществата, икономиките и бизнеса в световен план. Пандемията и ефектите от нея са окачествени като „голямото нулиране“, а времето, в което живеем, е разделено на „преди Ковид-19“ и „след Ковид-19“ (Schwab & Malleret, 2020). Кризата от Ковид-19 води до промени в динамиката на предприемачеството и иновациите, като създава условия за нов начин на развитие, нови възможности за бизнес, придава ново значение на пространството и времето, провокира промяна на правилата за осъществяване на връзката бизнес-клиенти, бизнес-държава, държава-общество. Въпросите за завръщането към „нормалността“ на обществените отношения и икономическата активност и за това как икономическата теория ще се включи в